

A POLGÁRI ELJÁRÁSJOG A KORONAVÍRUS JÁRVÁNY IDEJE ALATT

TÓTH András*

1. Bevezetés

2020-ban az egész világot megrázta a koronavírus járvány¹ kitörése és annak futótűz szerű terjedése. Ahogyan az élet minden területét alapjaiban érintette a vírushelyzet okozta válság, úgy a bírósági eljárások megszokott rendjét is kizökkentette a hagyományos kereteiből. Jelen tanulmányban arra törekszek, hogy bemutassam a hazai polgári eljárásjognak a koronavírus által előidézett rendkívüli helyzetben érvényesülő legfontosabb szabályait főként a leginkább érintett elsőfokú ítélkezésre koncentrálva. A veszélyhelyzeti jogalkotás problémáira való rámutatása mellett célom az is, hogy mintegy három év távlatából megvizsgáljuk, hogy a válsághelyzetben érvényesülő perjogi szabályok mennyire voltak hatékonyak, és azoknak van-e olyan hosszútávú hatása, amely megjelenik ma is a polgári igazságszolgáltatásban.

Nem kérdőjelezhető meg, hogy egy pandémiás helyzetben az alapvető cél kizárólag az állampolgárok életének és testi épségének a védelme lehet. Erre tekintettel az igazságszolgáltatásra vonatkozó szabályok kialakítása során azt volt az alapvető kérdés, hogy ez a cél milyen módon egyeztethető össze az igazságszolgáltatás működésével. Ehhez szükségképpen olyan korlátozásokat kellett bevezetni, amely érinti az alapvető jogokat és szabadságokat. Magyarország Alaptörvényében az 54. cikk (1) bekezdésében általános felhatalmazást ad különleges jogrend esetére az alapvető jogok szükséges mértékű korlátozására, vagy akár felfüggesztésére. A nemzetközi normák is elismerik rendkívüli állapotban az alapvető jogok korlátozásának szükségességét. Az Emberi Jogok Európai

* Bíró, a Pécsi Járásbíróság elnökhelyettese, az Európai Szaktanácsadói Hálózat tagja, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója.

¹ Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ közlése alapján hivatalos neve COVID-19 (coronavirus disease 2019) <https://tinyurl.com/39ur94zf>

Egyezménye (továbbiakban: EJE) a 15. cikke, az Európai Unió alapszerződése és az Európai Unió Alapjogi Chartája (továbbiakban: Charta) is elismeri az alapvető jogok és szabadságok, valamint az uniós gazdasági alapszabadságok közegészségügyi okból történő korlátozását.²

A polgári igazságszolgáltatásban közvetlenül érvényesülő, és a válsághelyzetben korlátozásra kerülő, alapvető jogok a tisztességes eljáráshoz való jogból (EJE 6. cikk, Charta 47. cikk) adódó ésszerű eljárásosság követelménye, szóbeli tárgyaláshoz, meghallgatáshoz való jog, és a nyilvánosság elve. Ezek egyike sem korlátozhatatlan alapjog, de meg kell őrizni a védelem egy minimális szintjét. Erre tekintettel a vírushelyzetre adott válasznak meg kellett felelnie az igazságszolgáltatásra jellemző sajátosságok és a hatályos eljárásjog rendelkezései mellett az Alaptörvényen és az alapvető nemzetközi normákon alapuló követelményeknek.

2. Szabályozási modellek az Európai Unióban a koronavírus ideje alatt

Az Európai Unió több korábbi járvány hatására vezetett be intézkedéseket a hasonló veszélyhelyzetek megelőzésére,³ kezelésére (a határokon áterjedő súlyos egészségügyi veszélyekről és a 2119/98/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló az Európai Parlament és a Tanács 1082/2013/EU határozata), de a koronavírus sajátosságai miatt a tagállamoknak gyorsan kellett nemzeti szinten reagálniuk a kialakult helyzetre. Az unió a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén külön intézkedéseket nem tett a koronavírus helyzetre tekintettel.⁴ A tagállami szabályozás szintjén azonban a koronavírus jelentette kihívásoknak való megfelelés érdekében több jól elkülöníthető modell alakult ki.⁵

Néhány tagállamban a koronavírus helyzet nem igényelt alapvető változtatásokat a jogalkotás szintjén a polgári igazságszolgáltatás működését érintően. (pl. Németország, Litvánia). Ennek okai, hogy az eleve rugalmas polgári eljárásjogi szabályok nem igényeltek jogalkotást a kialakult helyzetben, rendelkezésre álltak a megfelelő tárgyi, személyi erőforrások, és elterjedt volt a technikai esz-

² DUDÁS Dóra Virág: A járványhelyzet emberi jogi vonatkozásai. *EJSZH Law Working Papers*, 2020/3. <http://ejszh.justice.hu/working-papers>

³ Ld. ezzel kapcsolatban bővebben: <https://tinyurl.com/2rzjxw6s>

⁴ Ld. <https://tinyurl.com/2njc89y9>

⁵ Ld. ezzel kapcsolatban bővebben uo.

közök alkalmazása a polgári eljárásokban. Néhány esetben a kevés változásnak indoka volt az is, hogy voltak országok, ahol nem mellőzték a személyes jelenlétet igénylő eljárási cselekményeket, csak fokozott óvintézkedéseket vezettek be. (pl. Finnország, Svédország) Ezen modell tekintetében példaként emelhető ki Németország,⁶ ahol már 2001 óta adott a lehetőség a bíróság előtt hang és kép továbbításra alkalmas eszköz útján való meghallgatásra, még tanúbizonyításra is. Továbbá a tárgyalások elhalasztását vagy megtartását Németországban a bírói függetlenség körébe tartozó kérdésként kezelik, amelyet jogalkotás nem befolyásolhat. Így minden egyes bíróság maga döntött a tárgyalások megtartásáról és a nyilvánosság biztosításának.

A legáltalánosabban elterjedt megoldás volt, hogy a tagállamokban a polgári igazságszolgáltatás működését szinte teljesen leállították jogalkotás útján, kivéve a sürgős ügyeket. (pl. Franciaország, Olaszország, Belgium, Spanyolország) Ennek tipikus módja volt az eljárási határidők, beleértve perindítási határidők, folyamának felfüggesztése vagy meghosszabbítása, a különleges jogrend végéig, továbbá a bíróságok bezárása. Példaként hozható fel Franciaország,⁷ ahol a 2020. március 20-án kihirdetett rendeletekkel a polgári ügyekben a határidők megszakadtak azzal, hogy azok a veszélyhelyzet megszűnését követően indulnak újra, de legfeljebb a veszélyhelyzet megszűnését követő két hónapig tarthatnak. Kizárólag a sürgős ügyek kerültek intézésre.

A fenti két modell közötti megoldásnak tekinthető, amikor a járvány ideje alatt megkísérelték fenntartani a polgári igazságszolgáltatás működését nagyban építve az írásbeli eljárásra, és a távközlési eszközök alkalmazására. Ez a megoldás vegyítette a két fent vázolt koncepció elképzeléseit. Egyrészt célként tűzték ki a polgári igazságszolgáltatás működésének fenntartását minden polgári ügyben, ezért a határidőket nem, vagy csak kis mértékben érintették a veszélyhelyzetben megalkotott szabályok. Továbbá a polgári perjogot is megkísérelték a megváltozott helyzethez igazítani. Ezt a megoldást választotta például Anglia, Horvátország és Magyarország.

⁶ Bart KRANS – Anna NYLUND – David BAMFORD – Laura ERVO – Frédérique FERRAND – Aleš GALIČ – Wolfgang HAU – Jordi Nieva FENOLL – Clement Salung PETERSEN – Catherine PICHÉ – Piotr RYLSKI – Elisabetta SILVESTRI – John SORABJI – Vígita VÉBRAITÉ – Hermes ZANETI jr.: Civil Justice and Covid-19. *Septentrio Reports* 5., 2020. <https://doi.org/10.7557/sr.2020>. 29–32.

⁷ Uo. 23–29.

3. A hazai perjog felkészültsége a válsághelyzetre

A koronavírus járvány jelentette legfőbb kihívás az volt, hogy a személyes emberi érintkezést rendkívüli módon elnehezítette. Ez a bíróságok oldalán munkaszervezési problémákat vetett fel, míg a jogi szabályozás szempontjából az eljárásjogot és ehhez kapcsolódóan az ügyfelek és a bíróságok közötti kapcsolattartást befolyásolta alapvetően.

A járvány kitörését megelőző években a hazai bírósági szervezetrendszer jelentős lépéseket tett a digitális eszközöknek a munkamenetbe történő bevonására. Az ügyfelekkel való elektronikus kapcsolattartás évek óta működik talán ezen a téren jelentette a legkevesebb problémát az ügyfélforgalom korlátozása a bíróságon, hiszen az ügyfelek csak a személyes iratbetekintés jogától és a kérelmek személyes jegyzőkönyvbe mondásától estek el.

A magyar polgári perjogot átható elvek a szóbeliség és a közvetlenség elve.⁸ Bár a szóbeliség alapelve az új polgári perrendtartásban (a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény, továbbiakban: új Pp.), akárcsak a régi polgári perrendtartásban, (a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, továbbiakban: régi Pp.) sem kerül normatív szinten rögzítésre, az új Pp. megőrizte rendszerében ezen alapelvet, azzal, hogy az osztott perszerkezet perfelvételi szakában már teret enged az írásbeliség érvényesülésének is. Továbbá a polgári eljárást meghatározza a nyilvánosság elve, mint az egyik legfőbb eljárásjogi garanciális szabály.

A vírushelyzetben meghatározó kérdés, hogy a polgári eljárásjog a fenti alapelvekkel összhangban mennyiben teszi lehetővé technikai eszközök alkalmazását a személyes jelenlétet igénylő eljárási cselekmények kiváltására. Az új Pp. külön fejezetben szabályozza az elektronikus hírközlő hálózat igénybevétele (Pp. XLVII. fejezet), háttérbe szorítva, és ténylegesen kivételes eszközzé téve, a megkeresett bíróság útján történő bizonyításfelvételt. Az eljárási szabályok lehetővé teszik a felek meghallgatását is ilyen módon, és nem csak a bizonyításfelvételt. Fontos azonban rámutatni, hogy a törvény nem általában bármilyen hírközlő hálózat alkalmazását emeli törvényi szintre, hanem a bíróságok – adott esetben más hatóságok – között erre a célra kiépített zárt láncú kép és hang továbbítására alkalmas hírközlő hálózatot. A hálózat országszerte kiépítésre került, azonban polgári ügyekben a vírushelyzetben való alkalmazásának akadályát jelenti, hogy minden végpont olyan hivatalos helyiségben van, ahol szükséges a személyes jelenlét. Ezen túlmenően a nyilvánosság biztosítása

⁸ KENGyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2014. 71–72.

szintén a tárgyalás helyszínén történik, amely a vírushelyzetben akadályba ütközik.

4. A veszélyhelyzeti jogalkotás lépcsői

Magyarország kormánya 2020. március 11-én a 40/2020. (III.11.) Korm. rendelettel az Alaptörvény 53. cikke szerinti különleges jogrendet vezetett be, a veszélyhelyzetet, amely először 2020. június 18-ig állt fenn. Ezt követően az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 228. § (1) bekezdése alapján került egészségügyi válsághelyzet elrendelésre. A koronavírus miatti különleges jogrend ezután 2020. november 4-től tért vissza a 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendelettel, majd ez gyakorlatilag meghosszabbításra került a 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelettel egészen 2022. május 31-ig.

A koronavírus okozta válsághelyzet alatti szabályozást a polgári igazságszolgáltatás működésével kapcsolatban három jól elkülöníthető szakaszra oszthatjuk fel.

Az első veszélyhelyzet kihirdetését követően 2020. március 15-től március 30-ig rendkívüli ítélkezési szünet került elrendelésre az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről szóló 45/2020. (III. 14.) Korm. rendelettel. A bíróságokon valamennyi kitűzött tárgyalás elhalasztásra került és a jogalkalmazás szempontjából pedig komoly bizonytalanságot eredményezett, hogy a rendelet 1. §-ban írt „rendkívüli ítélkezési szünet” megegyezik-e az új Pp. 148. §-ban meghatározott ítélkezési szünet jogintézményével, tehát az miként érinti a határidők folyását. A vitát a jogalkotó rendezte, amikor bevezette a veszélyhelyzet ideje alatt szinte végig alkalmazott eljárási szabályokat.

Az első veszélyhelyzet teljes ideje alatti ítélkezést alapvetően meghatározó a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet (továbbiakban: Veir.) kihirdetése, amely 2020. március 31-én 15.00-kor lépett hatályba és egészen 2020. június 18-ig hatályban volt. Ezután a veszélyhelyzet során érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedések újbóli bevezetéséről szóló 112/2021. (III. 6.) Korm. rendelet (továbbiakban: Veir. II.) 2021. március 8-tól ismételten hatályba léptette a Veir. rendelkezéseit egészen 2021. április 19-ig.

Az első járványügyi intézkedések enyhítésével párhuzamosan megkezdődött a polgári igazságszolgáltatás működésének visszaállítása az általános szabályokra. Első lépésként a 2020. június 1. napján hatályba lépő a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet, valamint a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet módosításáról szóló 229/2020. (V. 25.) Korm. rendelet (továbbiakban: Módr.) módosította a Veir-t, ismételten lehetővé téve a személyes jelenléttel járó eljárási cselekmények megtartását polgári ügyekben. Egyben a Módr. átmeneti szabályokat alkotott a Veir. és a Pp. szabályai között.

Az első veszélyhelyzet 2020. június 18-i megszűnésével egyidejűleg 2020. június 19. napjától lépett hatályba a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készülségről szóló 2020. évi LVIII. törvény, amely bevezette az egészségügyi válsághelyzet fogalmát, és a Veir. rendelkezéseit, kisebb módosításokkal, fenntartotta. Szabályozástechnikailag a Veir. II. ezen törvénytől eltérő szabályokként vezette be ismételten a Veir. I. rendelkezéseit az ún. szigorított védekezés idejére. A szigorított védekezés lejártát követően pedig a mai napig ez van hatályban.

5. A Veir. és Veir. II. szabályaival kapcsolatban felmerülő kérdések

A Veir. (a továbbiakban Veir. alatt értendő együtt a Veir. I. és a Veir. II. szabályozása, figyelemmel arra, hogy azok ismételten változtatás nélkül léptek hatályba), melynek hatálya mind a polgári peres, mind nemperes eljárásokra kiterjedt, és mind a régi mind az új Pp. tekintetében alkalmazni kellett. A legjelentősebb rendelkezései azok voltak, amellyel a jogalkotó a polgári perek menetét a kialakult válsághelyzet adta körülményekhez igazította.

A Veir. hatálybalépését követően a polgári eljárások alapvetően három módon folytatódhattak tovább: írásban, személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszköz útján foganatosított eljárási cselekményekkel vagy egyedi ügyben a bíróság az eljárás folytatásának akadályát állapította meg. Ezen túlmenően még sor került az olyan eljárások félbeszakadásának megállapítására, amelyben hirdetményi kézbesítés vált szükségessé.

5.1. Az írásbeli eljárás

A Veir. főszabályként az polgári perek írásbeli lefolytatását írta elő mind első, mind másodfokon. Ehhez képest volt kivételes lehetőség a személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszköz útján folytatott tárgyalás (e-tárgyalás).

Az új Pp. perfelvételi szakában a Veir. kizárta a perfelvételi tárgyalás megtartásának lehetőségét. Perfelvételi tárgyalást nem lehetett kitűzni, de írásban a bíróság korlátlan alkalommal hívhatta fel a feleket perfelvételi nyilatkozat előterjesztésére. A személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszköz használata perfelvételi szakban csak akkor volt lehetséges, ha a fél személyes meghallgatása vált szükségessé. A Veir. azonban ezt a lehetőséget némileg ellentmondásosan szabályozta. Kérdésként merült fel, hogy amennyiben a bíróság a személyes meghallgatást elektronikus úton foganatosítja biztosítani kell-e annak kontradiktórius jellegét, tehát az ellenérdekű fél „jelenléte” is megkövetelt-e. A szabályozás módjából az következik, hogy nem, mert a rendelet nem a perfelvételi tárgyalás megtartását tette lehetővé e-úton, hanem a fél meghallgatását, és maga a Veir. tett különbséget a két eljárás között. Erre tekintettel sem értelmezhető az a szabálya Veir.-nek, hogy „szükség szerint” kell jegyzőkönyvben rögzíteni a személyes nyilatkozatot. Másként miként válhatna a peranyag részévé?

A Veir. az új Pp. érdemi tárgyalásaira és a régi Pp. tárgyalásaira az e-tárgyalást írta elő, amikor ennek lehetősége nem áll fenn akkor kerülhetett sor írásban vagy elektronikus úton a nyilatkozatok, bizonyítékok beszerzésére. Ennek során komoly problémát vetett fel a bizonyítás kérdése, különös tekintettel a tanúk meghallgatása. Sem a régi Pp., sem az új Pp. nem ismeri az írásbeli tanúvallomás intézményét és a tanú, mint bizonyítási eszköz fogalmát az Alkotmánybíróság⁹ is akként határozza meg, hogy a tanú vallomását a bíróság előtt teszi meg. Erre figyelemmel írásban tanúbizonyítás nem volt elrendelhető a Veir. alapján sem, azonban annak nem volt akadálya, hogy a bíróság a tanúnak a megfelelő módon okiratba foglalt tényelőadását okirati bizonyítékként értékelje.

Az írásbeli eljárás keretében a Veir. lehetővé tette a bíróság számára az ügy érdemi befejezését is tárgyaláson kívül. A bíróság a felek egyezségét írásban jóváhagyhatta, és írásban ítéletet is hozhatott. Ezzel kapcsolatban két probléma merült fel, a tárgyalás berekesztése, és az ítéletek nyilvánossága.

A Veir. a tárgyalás írásbeli berekesztésére adott lehetőséget. Ez felveti a kérdést, hogy beszélhetünk-e akkor tárgyalásról, ha az egész eljárás a Veri. hatálya

⁹ 75/1995. (XII. 21.) AB határozat.

alatt zajlott, és soha nem is került sor a tárgyalás megnyitására. A jogirodalom szerint a tárgyalás fogalma, akként határozható meg, hogy „*a tárgyalás olyan ülés, amely rendszerint a felek és más peralanyok részvételével zajlik, és ahol a különböző eljárási cselekmények egységes láncolatává fonódnak össze.*”¹⁰ Nem kétséges, hogy az itt megfogalmazott fogalmi elemek hiányában klasszikus értelemben vett tárgyalásról nem beszélhetünk, így annak berekesztése is nehezen értelmezhető.

A tárgyalás elméleti kérdéseinél nagyobb súllyal esik latba a határozatok nyilvánosságának problémája. Amint a fentiekben arra kitértünk az EJEK által megfogalmazott szóbeliség követelménye nem korlátozhatatlan, és ezt a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata is alátámasztja.¹¹ Az ítéletek nyilvánosságát azonban tárgyalás hiányában is biztosítani kell, amelynek nem egyetlen módja az ítélet nyilvános kihirdetése, az érvényesülhet egyéb módon való közzététellel. A Veir. hatálya alatt tárgyaláson kívül meghozott ítéletek esetén ez semmilyen módon nem érvényesült, tehát a nyilvánosság követelménye nem csak korlátozásra, hanem figyelmen kívül hagyásra került. Indokolt lenne ezen hiányosság valamilyen módon való pótlása különös figyelemmel egyes ítéletek külföldön való végrehajthatóságára.

5.2. Az e-tárgyalás

A Pp. az elektronikus hírközlő hálózat fogalmán szigorúan a bíróságok, egyéb hatóságok között kiépített zárt láncú távközlési hálózatot érti, amelynek mindkét végpontja hivatalos helyiségben található, amelyekre a járványügyi korlátozások hasonló módon érvényesülnek, mintha személyes jelenléttel tartották volna meg a tárgyalásokat. A Veir. ezzel szemben nem határozta meg, hogy mit értünk személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszköz alatt. A jogalkotó ehhez csak annyiban adott segítséget, hogy a Veir. megalkotásával egyidejűleg az igazságügyminiszter levelet írt az OBH elnökének, amelyben kifejezetten megnevezte a Skype, Microsoft Teams és Zoom programokat, mint személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszközt. A szabályt a veszélyhelyzet utáni időkre is átemelő törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás sem határozza meg közelebbről a fogalmat. Az e-tárgyalások megtarthatósága érdekében a bírósági igazgatás arra az álláspontra jutott, hogy az alkalmazandó

¹⁰ KENGyel i. m. 243.

¹¹ 38/1991. (VII.3.) AB határozat.

szoftver a teljes bírósági rendszerben elérhető Skype for Business, amelyhez megfelelő számítástechnikai eszközzel az ügyfelek csatlakozni tudnak. Ezt a megoldást támogatta végül a szakmai iránymutatás is.¹²

A Veir. megalkotását követően felmerült, hogy ha a bíróság e-tárgyalást tart a bírónak hol kell tartózkodnia ennek során. Ebben a kérdésben nem volt egymással összhangban a bírósági igazgatás és a szakmai vezetés. Az e-tárgyalásokhoz a központi igazgatás által megfogalmazott ajánlás először azt tartalmazta, hogy célszerű a bírónak az otthonából vezetni az e-tárgyalást. Ez ellentétben állt a Veir. 15. §-a, amely akként rendelkezett alkalmazni a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvényt, hogy a bírák a munkájukat csak a tárgyalás ideje alatt végezzék a bíróságon. Így az otthoni tárgyalásvezetés a jogszabály erejénél fogva kizárt volt. Ehhez szorosan kapcsolódott a fent már felvetett kérdés, hogy miként biztosítható a tárgyalások nyilvánosságának alapelve. A bírósági igazgatás a bírósági épületekbe való belépés rendjét a vírushelyzetre tekintettel szigorúan szabályozta, és kizárta az oda való belépést annak számára, aki nem hivatali kötelezettségét teljesíti, vagy nem rendelkezik idézéssel olyan eljárási cselekményre, amely a veszélyhelyzet alatt is személyesen fogantatható. Ezzel szemben a már felhívott 2/2020. (IV. 30.) PK vélemény az új Pp. elektronikus hírközlő hálózat alkalmazására vonatkozó szabályokat irányadónak tekintette, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nyilvánosságot a tárgyalás „kitűzött helyszínén” kell biztosítani, ami a bíró tartózkodási helyét jelenti. Ebből az következett, hogy a bírónak tárgyalóteremből kellett vezetnie az e-tárgyalást is, amelynek azonban az igazgatási rendelkezések miatt nem volt gyakorlati jelentősége. Nem merült fel megoldásként, más államok mintájára, az e-tárgyalások interneten való közvetítése, vagy esetleg az a megoldás, amelyet Németországban is alkalmaztak, hogy a hallgatóság a tárgyalóterembe megjelenhetett bizonyos óvintézkedések mellett, a bíró elkülönített helyiségben tárgyalt, és az egészet élőben közvetítették a tárgyalóteremben. Ezen ellentmondások folytán a tárgyalások nyilvánossága nem volt biztosított. Komoly aggályokat vet fel, hogy a tárgyalás nyilvánosságát igazgatási intézkedés korlátozhatja-e vagy sem.

¹² Ld. a veszélyhelyzet ideje alatt az elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján megtartott tárgyalás feltételeiről szóló 2/2020. (IV. 30.) PK vélemény 1. pontját.

5.3. Akadály megállapítása

A magyar polgári eljárásjogot az ügymenet tekintetében nagyfokú rugalmatlanság, merevség jellemzi. Az ügy előrehaladását szigorú határidők biztosítják, például a keresetlevél megvizsgálására, tárgyalás kitűzésére, ítélet írásba foglalására. A határidők megtartását széles körű igazgatási ellenőrzés biztosítja, továbbá a jogalkotás is gyakran ír elő az általánostól eltérő kötelező határidőket a bíróságok számára, valamit meghatározza, hogy mely ügyek intézendők soron kívül. Az eljárás megakasztására, eljárási cselekmény elhalasztására csak az eljárási törvényben írt okok miatt van lehetőség, kis mértékben érvényesül csak a bírói mérlegelés. Ebben a rendszerben teljesen újszerűen hatott a Veir. szabálya, amely bírói mérlegelésre bízta annak megállapítását, hogy az eljárás folytatásának akadályja van. Különösen úgy, hogy az akadályt megállapító végzés ellen külön fellebbezésnek helye nem is volt.

Az akadály megállapítására mind elsőfokú, mind másodfokú eljárásban sor kerülhetett, és a bíróság maga dönthette el, hogy melyik olyan eljárási cselekmény, amely mindenképpen személyes közreműködést igényel. Ezt nyilván eredményezhette adott esetben az ügyfelek oldalán a technikai eszközök hiánya, vagy a bíróság megítélése, hogy az ügy jellegére tekintettel nem mellőzhető tanú bíróság előtti kihallgatása, az e-tárgyalásnál írt okok mentén, adott esetben a fél személyes meghallgatása. Az akadályközléssel kapcsolatban az egyik legjelentősebb kérdés az volt, hogy arra sor kerülhetett-e az új Pp. alapján folytatott eljárások perfelvételi szakában is. Ezen kérdésben egységes álláspont nem alakult ki.

6. A veszélyhelyzetben alkalmazott eljárásjogi szabályok hatékonysága, és hosszútávú hatásai

Az első veszélyhelyzet megszűnését követően a 2020. június 19. napjától hatályba lépett a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készségről szóló 2020. évi LVIII. törvény tett kísérletet arra, hogy hidat teremtsen a Veir. szabályai és a Pp. általános szabályai között. Nyilvánvalóan a jogalkotás célja az volt, hogy a folytonosságot megteremtse az első veszélyhelyzet alatti eljárási cselekmények, és a veszélyhelyzet megszűnését követően immár ismételten személyes jelenléttel folytatott eljárási cselekmények között. Ezt a problémát a jogalkotó nem tudta hatékonyan megoldani, a bíróságok számára számtalan jogértelmezési kérdést vetett fel az átmenet a

szabályok között.¹³ A perfelvételi eljárások lezárása körüli bizonytalanságok, és berekesztett tárgyalások utáni ítélethozatal kérdése arra vezetett, hogy indokolatlanul húzódtak a polgári perek az ellentmondásos szabályok miatt.

Kritikaként fogalmazható meg a veszélyhelyzeti jogalkotással kapcsolatban, hogy amíg a Veir. I. megalkotása kapcsán érthető, hogy egy olyan helyzettel kellett szembenézni, amellyel a magyar bírósági rendszer legutóbb 100 évvel korábban a spanyolnátha idején találkozott, addig az átmeneti szabályok megalkotására már fel lehetett volna készülni, hiszen nyilvánvaló volt, hogy előbb-utóbb vissza kell térni az általános szabályokra. Ennél a lépésnél is érthetetlenebb, hogy a Veir. I-hez kapcsolódó jogalkalmazási bizonytalanságok¹⁴ és éles jogirodalmi kritikák¹⁵ tükrében a jogalkotás a Veir. II.-vel ismételten bevezette ugyanazt a szabályozást, mint korábban, és ugyanúgy szabályozta a visszatérést az általános szabályokra. Igaz ez rövidebb időtartama miatt akkora fennakadást nem okozott, de komoly kérdéseket vet fel a jogalkotás színvonala kapcsán, és azzal kapcsolatban, hogy a jogalkotásban mennyiben is érvényesülnek például a bíróságok által tett észrevételek.

Még a törvényi szabályozásnál maradva érdemes megnézni, hogy milyen rendelkezések azok, amelyek a veszélyhelyzeti szabályozásból megmaradtak végleges jelleggel, és melyek azok, amelyeket érdemes lenne megfontolni, hogy beépüljenek a hazai polgári perjogba.

A 2020. évi LVIII. törvény a Veir. szabályaiból a mai napig fenntartotta az e-tárgyalás lehetőségét, amennyiben azt a járványügyi intézkedések indokolják.¹⁶ Bár még mindig nem orvosolta sem a jogalkotás, sem a bírói gyakorlat azokat a bizonytalanságokat, amelyek fent megfogalmazásra kerültek az e-tárgyalással kapcsolatban, ezen intézmény végleges törvénybe iktatása indokoltnak mutatkozik a nemzetközi tendenciák és a hazai tapasztalatokra tekintettel is. A zárt láncú távmeghallgató rendszerek mellett egyes polgári perekben nagyban elősegítené a perhatékonytságot az e-tárgyalások alkalmazása. Ezzel az eljáró bíró rendelkezése alapján egyszerűbb megítélésű perekben élni lehetne, kiküszöbölve azt, hogy adott esetben egyes alacsony pertárgy értékű,

¹³ OSZTOVITS András – TÓTH András: Polgári eljárási kérdések veszélyhelyzet idején – átmeneti vagy végleges modellváltás? In: MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.): *Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 211–241.

¹⁴ Ld. 2/2020. (IV. 30.) PK véleményyt és 1/2020. (IV. 30.) PK véleményyt.

¹⁵ APARI Szabolcs – FEKETE Gábor – JUHÁSZ Eszter: A COVID-19 világjárvány hatása a bíróságok működésére a magyar és a nemzetközi példákon keresztül. *EJSZH Law Working Papers*, 2020/19. <http://ejszh.justice.hu/working-papers>.

¹⁶ Ld. 2020. évi LVIII. törvény 138. § (1) bekezdés.

egyszerűen megítélhető követelések esetén a perfelvételi tárgyalás kötelező jelenléti szabályai miatt a jogi képviselők útiköltsége meghaladja a tényleges pertárgyértéket. Továbbá az elmúlt évek tapasztalatai szerint az egyes videokonferencia rendszerek használata nagyban megkönnyíti a szakértők meghallgatását is. A sok esetben leterhelt, elfoglalt szakértőknek nem kell sok órát úton töltve utazniuk.

Szintén érdemes lenne megfontolni az ítélet tárgyaláson kívül való meghozásának a lehetővé tételét az általános eljárásjogi szabályok között. Nyilván most is lehetősége van a bíróságnak elhalasztani az ítélet kihirdetését, azonban ilyenkor az ítélethirdetések formálissá válnak. A nemzetközi példák, és az EJEB gyakorlata pedig azt mutatják, hogy az ítéletek nyilvánosságát nem csak a nyilvános kihirdetés útján lehet biztosítani. Továbbá a hatályos eljárásjogi rendelkezések kötelezőé teszik akkor is a tárgyalás megatartását, ha az alperes elismeri a követelést. Ilyenkor nincs helye bírósági meghagyásnak,¹⁷ és a tárgyalás formálissá válik, szintén nem szolgálva a perhatékonyság elvét.

Fel kell tenni a fentiek tükrében azt a kérdést is, hogy mennyire volt hatékony a veszélyhelyzeti szabályozás, miként tudtak működni a polgári bíróságok. A bírósági statisztikai adatok¹⁸ annyiban nem tudnak megfelelő képet adni, hogy az ügyérkezést is nagyban befolyásolta a jogi környezet változása, például hitelmoratórium. Továbbá a fentiekből is kitűnik, hogy nem volt egységes a jogalkalmazás. Ezért az értékeléshez mindenképpen szubjektív tényezőket is figyelembe kell venni. Azt látni kell a szabályozással kapcsolatban, hogy leginkább az elsőfokú bíróságok munkáját akadályozta a veszélyhelyzeti jogalkotás. A fellebbviteli bíróságokét inkább segítette is, hogy szélesebb teret nyitott a tárgyaláson kívüli elbírálásnak.

Általánosságban az megállapítható, hogy az ügyérkezés a koronavírus járvány ideje alatt elmaradt a 2019-es évtől. Ezt követték a befejezések is, polgári ügyszakban 2020. évben az előző évi 120.000-ről 109.000-re esett vissza a befejezések száma, majd a Veir. II. időszaka alatt arányaiban ugyanez a tendencia érvényesült. Ebben nyilvánvalóan benne van, hogy a bíróságoknak alkalmazkodniuk kellett a kialakult helyzethez, és a gyorsan változó jogszabályi környezet, valamint az ellentmondó jogalkotás. Összességében azonban

¹⁷ Ld. Civilisztikai Kollégiumvezetők 2018. június 20-21-ei Országos Tanácskozásának 15. állásfoglalása.

¹⁸ BICSKEI Ildikó – DÜLK Tamara Noémi – FEKETE Gábor – GULYÁS Krisztina – HORVÁTH Tóth Imola – NAGY Ibolya Adél – OROSZ Árpád – SZOTÁCSKY Gergely: A COVID-19 világjárvány hatása a bíróságok működésére. *EJSZH Law Working Papers*, 2020/19. <http://ejszh.justice.hu/working-papers>.

mégis az állapítható meg, hogy ha visszaesés volt is a hatékonyság terén, mindenképpen szerencsés volt annak megkísérlése, hogy a polgári ítélkezés folyamatos maradjon, azzal szemben mintha teljes mértékben leállt volna. Így elkerülhető volt a szinte feldolgozhatatlan ügyhátralék felhalmozódása, és a jelentős érdeksérelmek, például személyállapotí perekben, amelyet a polgári igazságszolgáltatás teljes leállása okozott volna.

Amennyiben a veszélyhelyzeti polgári eljárásjogi szabályok hosszútávú hatásait kívánjuk megvizsgálni kettő területet kell kiemelni. Az egyik az elektronikai eszközök használata, a másik a hatékony reagálás megteremtésének lehetősége.

A koronavírus járvány hatásait vizsgálva a jogirodalom fókuszába a digitalizáció és annak hatékonysága került.¹⁹ A probléma és az igazságszolgáltatásban a technikai eszközök térnyerése nem a koronavírus járványhoz kapcsolódik, de az mindenképpen rávilágított annak előnyeire és hátrányaira, továbbá felgyorsította a már megindult folyamatokat. Ahhoz azonban, hogy ténylegesen beépüljenek a polgári igazságszolgáltatásba a modern technika vívmányai szükséges az, hogy az eljárásjog ezek alkalmazását megfelelő rugalmassággal kezelje. Példaként hozható fel a Skype útján felvett bizonyítás. A bírói gyakorlatban a Veir. után meghonosodott, hogy adott esetben, ha másként nem lehetséges, tanút Skype útján is meg lehet hallgatni egy hagyományos tárgyalás keretében. Ehhez a 2020. évi LVIII. törvény szabályainak rugalmas értelmezése kell, hiszen az csak a járványhelyzetre tekintettel teszi ezt lehetővé, azonban lényegesen gyorsítja és olcsóbbá teszi az eljárást például külföldön tartózkodó tanú esetén. A felsőbb bírósági gyakorlat ezzel kapcsolatban megosztott. Az egyik álláspont szerint Pp. szabály hiányában ez nem lehetséges, másik álláspont szerint a szabad bizonyítási rendszer elve alapján nincs akadálya, csak az így beszerzett bizonyíték bizonyító erejének mérlegelésekor van jelentősége. Ez például egy olyan terület, amelynek pontos eljárásjogi szabályozása lenne szükséges. Azonban ennek megvalósulása esetén sem mehetünk el azon tény mellett, hogy a bírói kar részről is komoly ellenállás mutatkozik a technikai eszközök rendszeres alkalmazásával szemben. Ehhez szemléletváltás szükséges a bíróságok részéről és rengeteg képzés, oktatás.

¹⁹ KÉKEDI Szabolcs: Hogyan tovább bírósági digitalizáció, vagy hogyan lett az elektronikus kapcsolattartás a veszélyhelyzetben az ítélkezés kulcsa? *In Medias Res*, 2020/2.; ZÓDI Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia. Hogyan vészelték át a jogrendszerek a járványt, mekkora szerepe volt ebben a technológiának, és mennyire lesznek tartósak a változások? *In Medias Res*, 2020/2.

A másik fontos kérdés, hogy mennyire vagyunk felkészültek arra, ha ismételen elnehezül bármilyen okból a személyes érintkezés. Többen vizionálnak újabb és újabb világméretű járványokat. Kérdés, hogy erre mi a helyes felkészülési mód, az eseti jellegű, veszélyhelyzeti jogalkotás, vagy olyan szabályok beépítése az általános polgári eljárásjoga, amely a rugalmas gyors reagálást lehetővé teszi. Véleményem szerint nem kérdés, hogy az utóbbi megoldás lenne a járható út, figyelemmel a fent megfogalmazott kritikákra a kapkodó átgondolatlan jogalkotással szemben. Ehhez mindenképpen a perjogi szabályok rugalmasabbá tétele lenne szükséges, hogy a bíróságok azonnal tudjanak alkalmazkodni a jövőben egy hasonló vírushelyzethez.